

ANAYASA MAHKEMESİ'NE BİREYSEL BAŞVURU HAKKI, UZUN YARGILAMA SÜRELERİNE ÇARE OLUR MU?

Türkiye'de, 23 Eylül 2012 tarihinden itibaren, Anayasa Mahkemesi'ne bireysel başvuru kurumu işlemeye başladı. Bireysel başvuru, 2010 anayasa değişikliğiyle yeni bir hak arama yolu olarak hukuk sistemimize girmişti.² Kuruma yüklenen en önemli işlevlerden birisi, temel hak ihlalleri konusunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)'ne yapılan başvuruların sayısının azaltılması; diğer bir deyişle, hak ihlallerinden doğan mağduriyetlerin iç hukuk yoluyla giderilmeye çalışılması.³

*Radikal*den Deniz Zeyrek'in 22 Eylül 2012 tarihli haberine göre, Anayasa Mahkemesi Başkanı Haşim Kılıç, bireysel başvuru hakkını tanıttığı toplantıda, Türkiye'nin "19 bin davayla AİHM'ne başvuruda ikinci, mahkumiyette de birinci ülke" olduğuna dikkat çekiyor ve "Amacımız, AİHM'ne başvuruları azaltmak," diyor.⁴ Kılıç, aynı toplantıda, önemli bir çekincesini de dile getiriyor: "Eminim herkes kaybettiği dosyayı bize getirecek, bizi temyiz mahkemesi olarak görecektir. Ancak Anayasa Mahkemesi temyiz ya da istinaf mahkemesi değil, bunların yapamadığı konularda yapılmış ihlallerin görüleceği bir yer olacak. "Yargıtay yanlış karar verdi, bir de Anayasa Mahkemesi baksın" demek için kimse gelmesin... Bilinçli ve özenli davranılırsa Anayasa Mahkemesi davalarla boğulmaz. Türk yargısı bütündür. Yargının her tarafı iyi çalışırsa biz de başarılı oluruz. Yargının herhangi bir yerindeki tıkanıklık bütün süreci etkileyecektir."⁵

¹ <http://www.tepav.org.tr/tr/ekibimiz/s/1199/Mehmet+Ratip>

² Bireysel başvuru hakkına ilişkin daha fazla bilgi için Anayasa Mahkemesi'nin hazırladığı, Dr. Hüseyin Ekinci ve Dr. Musa Sağlam tarafından kaleme alınan "*66 Soruda Anayasa Mahkemesi'ne Bireysel Başvuru*" kitapçığına bakılabilir: <http://bit.ly/QGsEtq> (erişim: 01.10.2012).

³ Bkz. 7/11/1982 Tarihli ve 2709 Sayılı Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında KanunTeklifi, Madde Gereççeleri, ss.13-14, <http://bit.ly/UJ9cdU> (erişim: 05.10.2012).

⁴ "Mevcut durumda 100 kişiden 2'si derdine çare bulur," *Radikal*, 22.09.2012. İlgili haber için bkz. <http://bit.ly/RQQNm4> (erişim: 01.10.2012).

⁵ "Mevcut durumda 100 kişiden 2'si derdine çare bulur," *Radikal*, 22.09.2012. İlgili haber için bkz. <http://bit.ly/RQQNm4> (erişim: 01.10.2012).

Mevcut Anayasa'nın 148. maddesinde de belirtildiği üzere: "Herkes, Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından, ihlal edildiği iddiasıyla Anayasa Mahkemesi'ne başvurabilir. Başvuruda bulunabilmek için olağan kanun yollarının tüketilmiş olması şarttır." Buradan da anlaşılacağı üzere, uzun tutukluluk ve dolayısıyla uzun yargılama süreleri, AİHS'nin 6. maddesinde düzenlenen "Adil yargılanma hakkı"nı ihlal ettikleri ölçüde bireysel başvuru kurumunun konusu olabiliyor.⁶

Bu bağlamda, Kılıç'ın şu önemli uyarısı—"yargı reformuyla şu anda birikmiş davaları, AİHM'e giden davaları, uzun tutukluluk, uzun yargılama sürelerini yasal düzenlemelerle çözmediğimiz sürece şunu büyük bir samimiyetle söylüyorum ki bireysel başvurunun başarı şansı çok düşüktür. O nedenle yasama ve yürütme organına burada çok görev düşüyor"⁷—ne anlama geliyor?

Uzun tutukluluk, uzun yargılama süreleri gibi yargı sisteminin geneline nüfuz etmiş sorunların çözülmemesi ve Anayasa Mahkemesi'nin bu gibi sorunlar yüzünden çok sayıda bireysel başvuru altında ezilmesi halinde, AİHM, Kılıç'ın da hatırlattığı üzere, Türkiye'nin bireysel başvuru kurumunu, iki yıllık bir gözlem süresinin ardından, Azerbaycan'da yaptığı gibi, etkin hukuk yolu olarak görmemeye başlayabilir. Böylece, AİHM'ne yapılan başvuruların sayısını azaltma hedefi de hayal olabilir.⁸

Türkiye'deki bireysel başvuru kurumunun, yargı sisteminin mevcut durumu göz önüne alındığında, "100 kişiden 2'sinin derdine çare bulabileceği" uyarısını yapan Kılıç, Azerbaycan senaryosunun gerçekleşmediği, başarılı bir örnek olarak Almanya'ya değiniyor; "Altı bin bireysel başvurunun görüldüğü Almanya'da sadece 159 dosyanın AİHM'ne gittiğinin" altını çiziyor. Gianluca Gentili'nin *Italian Journal of Public Law* dergisinde yayımlanan, belli başlı Avrupa ülkelerindeki bireysel başvuru mekanizmalarını karşılaştıran çalışmasına göre ise, Almanya'da, Alman Federal Anayasa Mahkemesi "yapılan bireysel başvurulardan yaklaşık yüzde 1'ine bakabiliyor", fakat bakabildiği başvurular arasında karara bağladıkları toplam başvuru sayısının yüzde 50'sinden fazlasına tekabül ediyor.⁹

Başlıktaki sorumuza dönelim: Türkiye'nin yeni bireysel başvuru kurumu, uzun yargılama süreleri derdine çare olur mu? TBMM'den geçen üçüncü yargı paketi bu derdin "uzun tutuklama süreleri" boyutuna birtakım çareler bulmaya çalışmışsa da, mevcut durumda tutuklu yargılama sürelerinin adil yargılanma hakkını ihlal etmemesi yine büyük ölçüde Türk hâkimlerinin takdirine

⁶ AİHS'nin ilgili maddesi "davanın makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkı"na değiniyor: "Herkes davasının, medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili uyumsuzluklar ya da cezai alanda kendisine yöneltilen suçlamaların esası konusunda karar verecek olan, yasayla kurulmuş, bağımsız ve tarafsız bir mahkeme tarafından, adil ve kamuya açık olarak, makul bir süre içinde görülmesini isteme hakkına sahiptir. ..." AİHS için bkz. <http://bit.ly/P6pwkU> (erişim: 01.10.2012).

⁷ "Uzun tutukluluğa itiraz Anayasa Mahkemesi'ne," *ntrmsnbc*, 21.09.2012. İlgili haber için bkz. <http://bit.ly/TcaOwc> (erişim: 01.10.2012).

⁸ "Mevcut durumda 100 kişiden 2'si derdine çare bulur," *Radikal*, 22.09.2012. İlgili haber için bkz. <http://bit.ly/RQQNmq> (erişim: 01.10.2012).

⁹ Gianluca Gentili, "A COMPARISON OF EUROPEAN SYSTEMS OF DIRECT ACCESS TO CONSTITUTIONAL JUDGES: EXPLORING ADVANTAGES FOR THE ITALIAN CONSTITUTIONAL COURT," *Italian Journal of Public Law*, Vol. 4, Issue 1, 2012, 169; <http://bit.ly/Sh4D7j> (erişim: 01.10.2012).

kalıyor.¹⁰ Peki mesela bu alandaki başarı örneği olarak anılan Almanya'da bu sorun nasıl sorun olmaktan çıktı?

İlginçtir, Almanya'nın da -özellikle "uzun tutuklama süreleri" olmasa da- "uzun yargılama süreleri" gibi bir derdi var. Dünyanın önemli uluslararası hukuk ve Avrupa hukuku profesörlerinden olan Christian Tomuschat'tan Alman Anayasa Mahkemesi ile AİHM'ni, tam da "adil ve *acil* yargılanma hakkının ihlali" dolayısıyla, karşı karşıya getiren beş davayı öğreniyoruz. Söz konusu davalarda yargılama süresi beş yıl sekiz aydan on üç yıla kadar değişiyor. Tomuschat, "Alman Anayasası'nın hızlı yargılanma hakkını tanımadığını, Almanya'daki karmaşık adalet sisteminden ötürü duruşmaların çok uzun sürebildiğini" hatırlatıyor.¹¹

Alman Parlamentosu Bundesrat, bu sorunu çözmek için uzun duruşmalara karşı koruma sağlayan bir yasayı Ekim 2011'de kabul etti. Alman Adalet Bakanı Sabine Leutheusser-Schnarrenberger, "Artık *herkes davasının makul sürede görülmesi hakkına sahiptir* cümlesine hayat verebiliriz," diye gururlanıyor. Yasa, sorunun çözülmesi için iki aşama öngörüyor: Birinci aşamada, davalı davasını gören mahkemeye sürecin çok yavaş işlediğine dair şikâyetle bulunuyor, böylece mahkemeye davayı hızlandırıp sonuca bağlama şansı tanınıyor. Birinci aşamadan sonuç elde edilememesi durumunda, ikinci aşamada, davalı, tazminat talebinde bulunabiliyor ve davanın uzun sürmesinden dolayı gördüğü manevi, psikolojik, fiziksel hasardan ötürü her bir yıl için 1.200 Avro alıyor. Tazminat talebi yalnızca 1.200 Avro'luk manevi hasarı değil, örneğin davanın uzun sürmesi sebebiyle batan bir şirket için, maddi hasarı da kapsayabiliyor. Almanya'daki bu sürecin adalet sistemine yön veren ilgili kurumları "Ne yanlış gidiyor da davalar çok uzun sürüyor?" sorusunu sormaya ittiği ve uzun yargılamalara kalıcı çözümler bulmayı teşvik ettiği ileri sürülüyor.¹²

Türkiye'nin üçüncü yargı reform paketi, yargılama sürecinin hızlandırılmasına yönelik bu tür bir "caydırıcı" ya da, daha doğrusu, "teşvik edici" yasal düzenleme içermiyordu. Haliyle, sorun, bireysel başvuru kurumu vesilesiyle, Anayasa Mahkemesi'nin önüne yığılmayı bekliyordu. Kılıç'ın "*yasama ve yürütme organına görev düşüyor*" derken doğrudan Almanya'dakine benzer bir reformu talep edip etmediğini bilmiyoruz, fakat sorunla doğrudan ilintili olarak TBMM Adalet Komisyonu'nun Ekim başı itibarıyla "Yargılama Sürelerinin Uzunluğu ile Mahkeme Kararlarının Geç veya Kısmen İcra Edilmesi ya da İcra Edilmemesi Nedeniyle Tazminat Ödenmesine Dair Kanun Tasarısı"ni görüşmeye başladığını biliyoruz.¹³

Tasarı, AİHM'ne adil yargılanma hakkının ihlali dolayısıyla yapılan başvuruların tazminat ödenmek suretiyle çözüme kavuşturulmasını hedefliyor. Dikkate alınacak başvurular, "5/5/2012 tarihi itibarıyla AİHM nezdinde kaydedilmiş başvurular" olarak sınırlandırılıyor. Öte yandan, tasarı,

¹⁰ Konuya ilişkin iyi bir özet için bkz. Sedat Ergin, "Yeni Tutuklama Rejiminin Kaderi Hâkimlere Bağlı," *Hürriyet*, 10.07.2012, <http://bit.ly/OzgmF> (erişim: 01.10.2012).

¹¹ Christian Tomuschat, "The Effects of the Judgments of the European Court of Human Rights According to the German Constitutional Court," *German Law Journal*, Vol. 11, No. 05, 2010, 517; <http://bit.ly/QGQBK9> (erişim: 01.10.2012).

¹² "Bundesrat adopts legal remedy against court proceedings of excessive length," The Permanent Representation of Germany to the Council of Europe, Strasbourg, <http://bit.ly/Rv5Bud> (erişim: 01.10.2012).

¹³ İlgili tasarı için bkz. <http://bit.ly/Po2nor> (erişim: 01.10.2012). İlgili haberler için bkz. "AİHM, 3.000 dosyayı Ankara'ya iade ediyor," *Sabah*, 29.09.2012, <http://bit.ly/Rm07SC> (erişim: 01.10.2012); "Hükümetten AİHM atağı," *HukukiHaber.Net*, 03.10.2012, <http://bit.ly/PW9xlh> (erişim: 05.10.2012); "Yargılamaların Uzun Sürmesine Dair Tasarı, TBMM'de", *TRT Haber*, 04.10.2012, <http://bit.ly/VkERQm> (erişim: 05.10.2012).

mevcut duruma göre, AİHM'ne başvurmayan fakat sürmekte olan uzun duruşmalardan ötürü muzdarip olanların, Almanya'daki gibi dava görülürken tazminat talep etme haklarına dair bir şey söylemiyor. Amaç, AİHM'nde hâlihazırda bekleyen üç bin civarında dosyayı Türkiye'ye getirmek ve tazminat yoluyla çözmek.

Peki uzun yargılamaya karşı tazminat talebini, yalnızca mevcut AİHM davalarından kurtulmak için tanımayıp, kalıcı bir iç hukuk mekanizması haline getirmek mümkün olacak mı? Türkiye bu konuda Almanya'nın gerisinde kalmamalı ve vatandaşlarını uzun yargılama sürelerine karşı korumayı, bir grup AİHM davasından kurtulmak için değil, yargıda etkinliğin ve verimliliğinin kurumsallaşması için hedeflemeli.

İyi haber, Adalet Bakanlığı'nın Eylül 2012 tarihli "Yargı Reformu Stratejisi Taslağı"nda böyle bir hedefin ifade edilmiş olması: "Makul süreyi aşan davalar için tazmin prosedürü oluşturulması" başlıklı Hedef 10.6'nın açıklaması "Yargılamaların uzun sürmesi nedeniyle mağdur olanların manevi zararlarını karşılamak suretiyle mağduriyetlerinin önlenmesi ve böyle durumlarda yargılama sürecinin hızlandırılmasını temin edecek iç hukukta etkin bir mekanizmanın kurulması" şeklinde kaydedilmiş.¹⁴ Bu niyet beyanının Almanya'dakine benzer bir mekanizmayla içinin doldurulması uzun yargılama sorununun çözümüne ciddi katkı sağlayabilir.

¹⁴ T.C. Adalet Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı, *Yargı Reformu Stratejisi Taslağı*, Eylül 2012, <http://bit.ly/RhddA> (erişim: 05.10.2012).